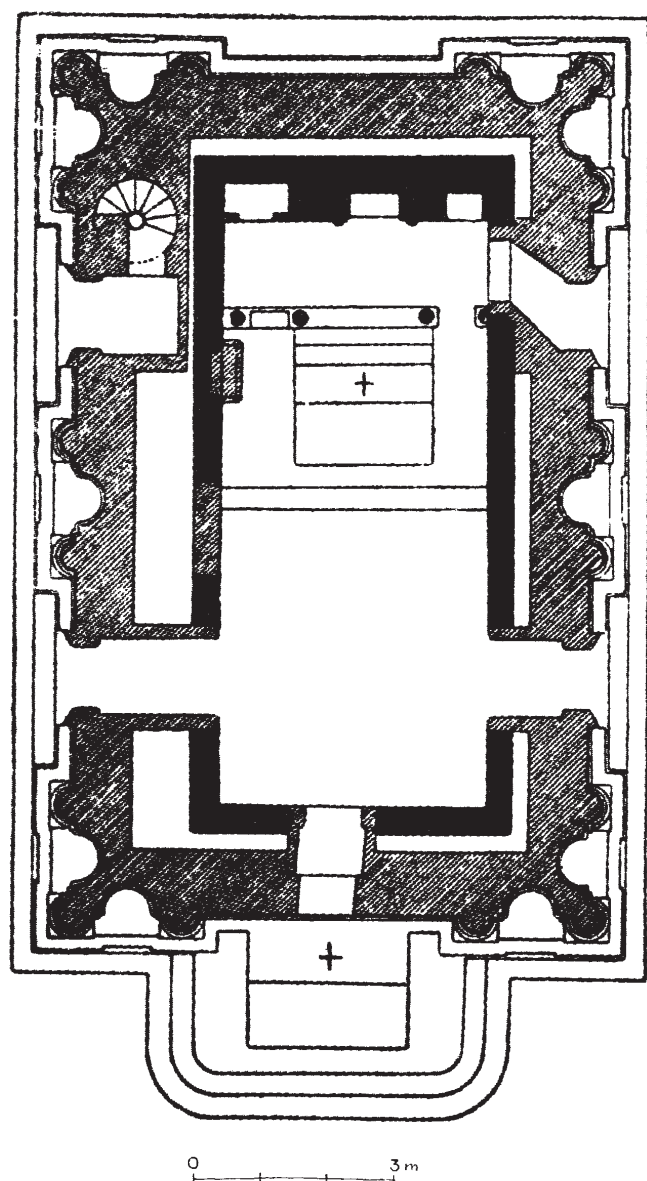


RECENZE

JAN BUKOVSKÝ, LORETÁNSKÉ KAPLE V ČECHÁCH A NA MORAVĚ

Praha 2000, (nakladatelství Libri). 162 s., fotografická a plánová dokumentace

Z loretánského tématu, ze cvičení z dějin architektury na vysoké škole architektury ČVUT v Praze, kde se měla porovnat pražská a kosmonosská loretánská kaple, vyvinula se po několika letech disertační práce autora o loretánském stavebním typu v Čechách a na Moravě a posléze byla uveřejněna ve Sborníku VUT v Brně roku 1966. Nynější recenzovaná publikace je dalším stupněm ve zdokonalování léta zpracovávaného tématu.



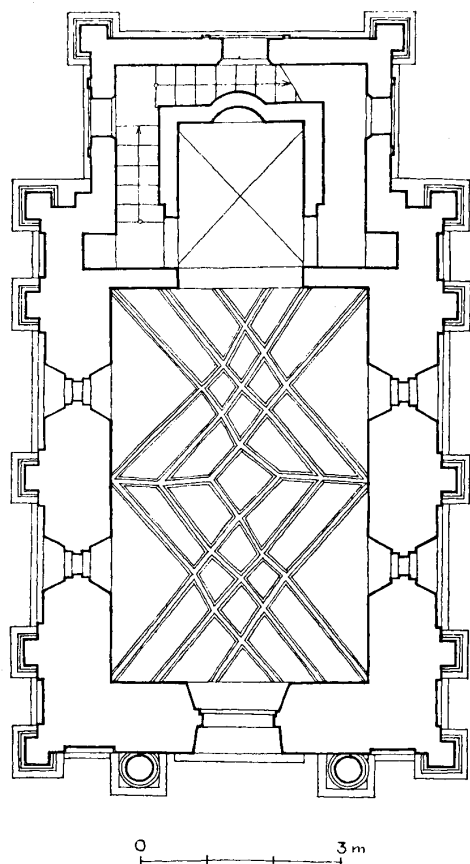
Obr. 1: Půdorys Santa Casy v Loretu opatřené mramorovým obkladem, dle stavu před požárem Santy Casy v roce 1921 (obr. ze s. 13. recenzované publikace).

Publikace Jana Bukovského, Loretánské kaple v Čechách a na Moravě, vyšla v roce 2000 v nakladatelství Libri. Má 162 stran formátu A5. Ilustracemi tohoto díla jsou fotografie exteriérů a interiérů loretánských kaplí, mapka jejich výskytu v českých zemích, plány týkající se urbanistických situací a půdorysů poutních areálů nebo půdorysy samotné kaple, zvané svatá chýše, santa casa. S nárysy jejich fasád jsou to ilustrace velmi bohaté. Kdyby však byly provázeny jen jediným svislým řezem kaplí, byly by vysoce oceněny i zvědavějším čtenářem.

Na prvních stránkách seznamuje autor s legendou o záračných transferech údajného obydlí Panny Marie v Nazaretu. První zastávka uskutečnila se „na pahorku u dal-matského městečka Tersata“ (s. 10), což je vlastně dnešní poutní místo Trsat (Tersatto), nad městem Rijekou (Fiume) při Kvarnerském zálivu. Po třech a půl roce, roku 1294, ocitá se svatá chýše v blízkosti Ancony s konečným usazením v pozdějším slavném poutním místě Loretu. V další kapitole přibližuje se čtenáři původní vzhled uctívané stavbičky. Podle zprávy z konce 16. století měla svatá chýše v Loretu před úpravou dřevěný strop. Sedlovou střechu, kterou pro toto období uvádí autor, podávají též barokní zobrazení legendárního přenosu stavby se sedící Pannou Marií s děckem. Přes takto uváděný popis přenesené stavby dovoluji si uvést myšlenku, která při čtení publikace vy-tanula: Jednoduchost původního nazaretského domku ob-délného půdorysu a jeho připojení ke skále s dlabanými prostory (grotami) připomíná typ obydlí staré tradice dosud se vyskutujícího na Středním východě. Mnohdy již jen pro-story dlabané ve skále zpravují o bývalé existenci zděných a valeně klenutých předních částí obydlí. Taková obydlí za-chovala se v Malé Asii, v severní Africe, na Egejských ost-rovech a byla užívána jistě dříve i jinde ve Středomoří. Do-datečné zaklenutí valenou klenbou, kterého se dostalo sva-té chýši v Itálii při Bramantově mramorovém ozdobném a zpevňujícím obkladu na začátku 16. století jakoby svým tvarem starý typ zděného obydlí revokovalo.

Na takovou nejistou půdu začátečních úvah se autor nepouští, zato tím podrobněji popisuje svatou chýši v Lo-retu, aby tak připravil čtenáře ke srovnávání našich dosud zachovaných loretánských kaplí s italským vzorem.

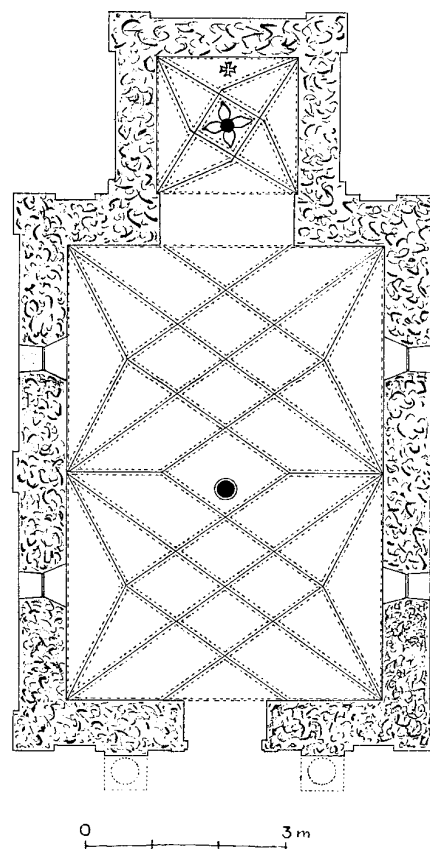
Začáteční pojednání o loretách v Čechách a na Moravě se týká jejich zakládání v 16. až 18. století. Obsahově bo-hatými poznámkami je vybavena tato kapitola a další, za-bývající se roztríděním českých loret podle typů a kompo-zičních schemat. Začíná se klasickým typem s architekto-nickým členěním průčelí blížícím se Bramantovu řešení (Praha - Hradčany, Mikulov, Rumburk, Kosmonosy). U ně-kterých loretánských kaplí byla pro figurální a ornamentální výzdobu vnějšku použita nástěnná malba (u františkánů



Obr. 2: Einsiedelnská kaple v Radčici (okr. Příbram), půdorys původního stavu (zpracování O. Rada 1988, in: *Památky středních Čech* č. 5, roč. 1990, s. 170).

v Brně). Santa casa, svatá chýše, ve Slaném (u františkánů) je v použití iluzivní malby ještě důslednější. Oba poslední příklady jsou v chrámovém interiéru, což je u nás umístěním výjimečným. Další početná skupina našich loret je pojmenována autorem podle průčelí úsporně redukováného převážně jen na svislé lislény a pilastry, pilastrovolyzénový typ. Autorovo typové členění končí četnými příklady blokového, architektonicky minimálně členěného nebo vůbec nečleněného vnějšku a několika příklady atypického řešení.

V této kapitole se ukázalo, že Jan Bukovský setrvává u kaple při zámku v Radčici na jejím zařazení mezi kaple loretánské. Na tuto záměnu za jiný typ kaple, navazující však rovněž na jedno slavné poutní místo, tentokrát v Einsiedeln ve Švýcarsku, bylo upozorněno v roce 1976 (M. Radová - Štiková, *Vztah k minulosti v projevech architektury barokní*, *Acta Polytechnica* 17 I, 1), a v roce 1990 zdůvodněno (M. a O. Radovi, *Kaple při zámku v Radčici*, *Příspěvek k typologii einsiedelnských kaplí v Čechách*, *Památky středních Čech* č. 5). Z argumentů podporujících opačný názor, než má J. Bukovský, uvedme nejprve půdorys odlišný od jednoduchého loretánského, ale stejný jaký vykazuje zbytek einsiedelnské kaple v Praze na Hradčanech a jaký mají ostatní naše kaple tohoto typu a konečně jaký měla, až do svého zničení v roce 1798, uctívaná kaple v Einsiedeln ve Švýcarsku. Z nápodoby švýcarského vzoru lze vysvětlit síťovou, jakoby žebrovou, pozdněgotickou klenbu kaple v Radčici a její dva páry ještě románským tvarem vybavených okének, později v Radčici upravených. Také soška einsiedelnské madony,



Obr. 3: Půdorys typu einsiedelnské kaple (příloha k žádosti o dodatečné povolení její stavby v Ostrově nad Ohří roku 1711). Za upozornění na tuto archiválii vděčím dr. Daniele Vokolkové.

až do našich dnů se nalézající v kapli a odpovídající originálu, drží sedící děťátko na levé ruce, zatímco v pravé drží žezlo. Obě madony, einsiedelnská a loretánská jsou černé. Snad právě tato barva, i když dnes víme, že patřila též jiným madonám slavných poutních míst, mohla vést v tehdejších domácích poměrech k záměně titulů. Stalo se tak přibližně dvacet let po vystavění kaple v Radčici, v roce 1698 a v návaznosti na to v roce 1700, že titul kaple byl uveden farářem z nedalekého Chlumu jako Panny Marie loretánské (SUA-APA, sign. B 14/14, fol. 22v - 23). Byl to totiž titul obecně již známý a frekventovanější než titul Panny Marie einsiedelnské, kterého se dostalo dosud v Čechách jen kapli v Praze a v Českém Krumlově, v rajském dvoře františkánského kláštera. Kaple einsiedelnská v Ostrově nad Ohří, čtvrtá tohoto druhu v Čechách, byla postavena až roku 1710. Historik Jaroslav Schaller ve své topografii z roku 1788 uvádí v Radčici kapli einsiedelnskou. Odpovídá to jejímu vnitřnímu a vnějšímu vzhledu, srovnatelnému se vzorem tehdy ještě existujícím v Einsiedeln ve Švýcarsku. Tamější uctívaná kaple byla totiž demolována a odstraněna v roce 1798. V roce 1817 byla postavena její napodobenina, ale ve zkrácené délce, poněkud širší a s větším otevřením vstupního průčelí. Vyřazením kaple v Radčici z početné řady našich loretánských kaplí odpadá na několika stránkách pojednávané publikace (26, 29, 46 - 48, 60, 66) historie a popis kaple v Radčici s uvedením typových odlišností od loretánského typu.

S důkladností patrnou též na obsahové bohatosti poznámek jsou zpracována prostorová a konstrukční řešení

loretánských kaplí a jejich vnitřní vybavení včetně popisu pražské loretánské sošky. Poslední kapitola třídí a probírá urbanistické řešení loret a loretánských stavebních celků. Vrcholem je pražská loreta postupně řešená jako poutní místo, osově souměrně a s loretánskou kaplí uprostřed nádvoří s ochozem a s kostelem umístěným proti vstupu, za kaplí. Tomuto uspořádání se blíží loreta v Kosmonosích, České Lípě, Starém Hroznatově a v Římově. Mnohostranně zkoumající pohledy na otázku loret zopakuje autor závěrem. Připojuje rejstřík jednotlivých lokalit s hlavními historickými údaji a literaturou.

Publikace Loretánské kaple v Čechách a na Moravě Jana Bukovského zpřehledňuje v bohatě ilustrovaných kapi-

tolách autorovo dlouhodobé poznání loretánských kaplí. Dějiny barokní architektury v českých zemích doplňuje o různé způsoby řešení úlohy dané šlechtickými stavebníky jak pomocí kopie nebo zjednodušené obměny připomenout a zpřítomnit vzdálenou uctívanou stavbu.

Kniha si zaslouží již vzhledem ke své ojedinělosti vlnitého přijetí čtenářů i odborníků. Stačí si jen s povděkem uvědomit, že pojednání o jednom církevním architektonickém stavebním typu protireformační doby v Čechách a na Moravě by před málo desítkami let bylo u nás v předkládané šíři těžko prosazovatelné.

MILADA RADOVÁ - ŠTIKOVÁ

DOBROSLAV LÍBAL, PATRIK LÍBAL, ARCHITEKTONICKÉ PROMĚNY PRAHY V JEDENÁCTI STOLETÍCH

Praha 2000. 296 s., 200 vyobrazení, anglické a německé resumé, jmenný rejstřík a rejstřík architektonických děl. Fotografie Vladimír Uher a Martin Líbal, technické ilustrace Jarmila Líbalová a Martin Líbal, grafická úprava Luboš Šedivý.

V rámci programu Praha - Evropské město kultury 2000 vyšla za přispění akciové společnosti Český Telecom reprezentativní publikace, která předkládá prakticky první pokus o syntetický pohled na urbanistický a architektonický vývoj Prahy od 9. století do současnosti. V devíti kapitolách, věnovaných jednotlivým slohovým obdobím (gotice jsou věnovány 3 kapitoly), sledujeme na jednotlivých stavbách vývoj pražské architektury. Je třeba upozornit na to, že Prahou se v publikaci rozumí Praha současného rozsahu, práce není omezena jen na historické jádro, dnešní Pražskou památkovou rezervaci.

Podstatná část práce, prvních sedm kapitol, je dílem Dobroslava Líbala. V rámci relativně stručného přehledu nejvýznamnějších staveb v jednotlivých kapitolách je prezentován text bez poznámkového aparátu, což odpovídá zaměření publikace na širší čtenářskou obec. Bohatě znalosti a celoživotní zkušenosti dovolily D. Líbalovi zejména v partiích věnovaných starším, a tedy ne tolik precizně poznaným obdobím volnější úvahy k některým odborně diskutovaným problémům. Zamyšlení nad takto prezentovanými názory je vždy přínosné, protože může zabránit v určitém ustrnutí nad delší dobou tradovanými přístupy. Nicméně některé hypotézy se mi zdají až příliš odvážnými. Nemám v tuto chvíli ani tak na mysli znovuotevření diskuse o nejstarším pražském kostele Panny Marie či pokračování diskuse o nejstarší podobě svatovítské rotundy, jako spíše například hypotetickou existenci rotundy Panny Marie v místech pozdějšího týnského chrámu. Úvahy o románském původu odkryté části kruhového půdorysu odmítl již jejich objevitel, Jan Herain, který zdivo neoznačuje za lomové, ale konstatuje jeho základový charakter. Směr dochované části obloku základů směřuje navíc na raně gotický opěrák a představuje s největší pravděpodobností konstrukci k němu v mladším období přiděnou. Ani nevelká síla zdi neodpovídá představě o její značné starobylosti. I zmiňované ar-

cheologické prameny k stáří Týna nedovolují uvažovat (i přes dosud probíhající diskusi o datování pražské raně středověké keramiky) o dokladech osídlení starších než 12. století. Charakteru textu publikace by ovšem neodpovídalo upozorňování na problematičnost některých letmo zmíněných detailů (jiné naopak mohou být potvrzeny, jako např. byla v letošním únoru půdorysná podoba sv. Jana Na zábradlí v trojapsidálním schématu). Za důležité pokládám autorovo zdůraznění významu románského strahovského kláštera pro následnou stavbu pražských románských domů (a podle mého názoru i pro stavbu Juditina mostu) a hodnocení kláštera jako „monumentální, ale výtvarně jednoduchý strohý celek“ lze zřejmě vztáhnout na podstatnou část pražské románské architektury (především podhradní). U rozboru dispozic románských domů pokládám za důležitější jejich umístění vzhledem k ulicím a veřejným prostranstvím než konkrétní půdorysy staveb, rovněž nepovažuji pro pražské prostředí za základní věžový typ objektu.

Je vcelku logické, že v dalších kapitolách knihy, zabývajících se mladšími obdobími, v nichž podíl hypotéz podstatně klesá, ubývají i dílčí připomínky k textu (ty ostatně ubývají i se schopnostmi recenzenta se k nim vyjadřovat), i když je zřejmé, že někteří odborníci budou mít na některé stavby poněkud odlišný názor. Podobné je to (jako ostatně v případě jakéhokoliv výběru) i v otázce prezentovaných staveb.

Poslední dvě kapitoly, hodnotící architekturu posledních 150 let, jsou dílem Patrika Líbala. Ve stručném, přehledném textu je důsledně věnována pozornost vztahu pražské architektury k jejím evropským kontextům. V kratičké pasáži o současných stavbách bude asi nejen recenzent postrádat tolik diskutovaný Tančící dům. Text knihy uzavírá medailon Dobroslava Líbala od Mojmíra Horyny.

Fotografický doprovod knihy je velmi kvalitní a její grafické řešení je vysloveně elegantní. Nadstandardní formát